

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I.“ DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ

Institutul de Istoria Medicinii și Farmaciei și de Folklor Medical.

Fondator și Director onorific :
Prof. Dr. JULES GUIART-LYON

Director :
Prof. Dr. VALERIU L. BOLOGA

No. 898

Scurtă privire
asupra evoluției medicinei
în Jugoslavia

TEZĂ

PENTRU
DOCTORAT IN MEDICINA ȘI CHIRURGIE
PREZENTATĂ ȘI SUSȚINUTĂ IN ZIUA DE 1935

DE

SEVER ROCSIN

23 MAY 2005

INST. MED. FARM. TG-MUREȘ
ORV. TUD. GYOGYSZ. INT. MYH.
Bibl. Centrala-Központi Könyvtár
Lelt. sz. <u>1114/195</u>
1985

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I” DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ

Decan : D-nul Prof. Dr. D. MICHAİL

Profesori :

Clinica stomatologică (agr.)	D=1 Dr.	Aleman I.
Bacteriologie	" "	Baroni V.
Istoria medicinei (agr.)	" "	Bologa V.
Patologia generală și experimentală	" "	Botez M. A.
Clinica oto-rino-laringologică	" "	Buzoianu Gh.
Istologia și embriologia umană	" "	Drăgoiu I.
Fiziologia umană (supl.)	" "	Drăgoi I.
Semiologia medicală	" "	Goia I.
Clinica ginecologică și obstetricală	" "	Grigoriu C.
Clinica medicală	" "	Hațiganu I.
Medicina legală	" "	Kernbach M.
Clinica oftalmologică	" "	Michail D.
Clinica neurologică	" "	Minca I.
Igienă și igiena socială	" "	Moldovan I.
Radiologia medicală	" "	Negru D.
Anatomia descriptivă și topografică	" "	Papilian V.
Clinica chirurgicală }	" "	Pop A.
Medicina operatoare }	" "	Popoviciu Gh.
Clinica infantilă	" "	Popoviciu Gh.
Farmacologia și farmacognozia (supl.)	" "	Sturza M.
Balneologie	" "	Tătaru C.
Clinica dermato-venerică	" "	Teposu E.
Clinica urologică	" "	Thomas P.
Chimia biologică	" "	Urechia C. I.
Clinica psihiatrică	" "	Vasiliiu Titu
Anatomia patologică	" "	

JURIUL DE PROMOȚIUNE:

Președinte: Dl Prof. Dr. V. Bologa

Membrii: { " " " _____
 " " " _____
 " " " _____
 " " " _____

Supleant: D=1 Doc. Dr. _____

Introducere

Evoluția medicinei în țările jugoslave trebuie să ne intereseze pe noi românii din mai multe motive. Înainte de toate prin actualitatea legăturilor de prietenie și alianță între cele două popoare, cari sunt un puternic îndemn pentru noi, de a ține la cunoașterea cât mai profundă a trecutului și prezentului viteazului popor la vest dela hotarele noastre.

Pe urmă faptul că întotdeauna au existat legături culturale și influențe reciproce între Jugoslavi și Români.

În sfârșit trebuie amintită împrejurarea frapantă că evoluția medicinei jugoslave e aproape aceeași, uneori chiar și în cele mai mici amănunte, ca și a celei românești. Istoria ei, odată cunoscută și la noi, se pretează minunat la o lucrare comparativă cu istoria medicinei românești.

Acestea au fost motivele cari l-au îndemnat pe Dl. Prof. Bologa să-mi încredințeze acest subiect. Dsa de mult dorea să găsească un colaborator, cunoscător a limbii sârbo-croate și a împrejurărilor din Regiu vecin.

La elaborarea acestei teze m'am folosit de lucrările originale destul de bogate și bine puse la punct ale medicilor-istorici jugoslavi (în frunte cu Dl. Prof. Lujó Thaller, din Zagreb) cari grație schimbului de publicații mi-au stat la dispoziție în Institutul de istoria medicinei din Cluj. Afară de aceasta am utilizat și alte scrieri strânse de mine precum și o seamă de informații pe cari le-am strâns direct în Jugoslavia sau le-am primit dela prieteni cari trăiesc acolo.

Scurtă privire asupra evoluției medicinei în Jugoslavia

Epilogul frământărilor din deceniul trecut, cari au culminat în marele război, a fost o schimbare esențială a structurii statelor componente ale Europei. Au căzut imperii, s'au sfârșit tronuri și din ruina acestora, pe baza spiritului de echitate și al imperativului impus prin dreptatea istorică, s'au născut țări nouă. Națiunile asupra cărora își discutau supremația și dreptul de exploatare cei favorizați pentru moment de împrejurări, au ajuns să se atașeze acelora de cari erau legate prin ritmul sufletesc și originea lor etnică în urzeala ecoului ereditar. Astfel își ia locul cuvenit în concertul Statelor din Europa și Jugoslavia.

Jugoslavia de azi este rezultatul Unirii Serbiei și Muntenegrului cu partea sud vestică a Austro-Ungariei. Partea sud vestică a Austro-Ungariei era formată pe deoparte de Croația, Slovenia, Țara Bosniei și Herțegovinei, Carintia, ducatul de Steiermark, Dalmația, Craina și Istria, și părți din Ungaria de Sud. Această structură mai mult decât variată, ne-ar îndreptăți la prima vedere să credem că un stat clădit în acest gen, nu poate să prezinte o unitate bine încheată. Totuși realitatea este, că Jugoslavia de astăzi reprezintă un stat, care din punct de vedere etnic este aproape omogen, și ai cărei locuitori vorbesc aceeași limbă. Nu este mai puțin adevărat însă, că decis a urmări înlănțuirea evenimentelor din această țară într'o anumită direcție, te vezi copleșit la un moment dat de întretăierea drumurilor ce-ți stau în cale. Din această structură caleidoscopică, ași vrea să scot în evidență evoluția pe care a făcut-o medicina jugoslavă dela primele lucrări în această direcție până la situația ei actuală. Nu mă las amăgit de gândul că

voi reuși a prezenta o icoană fidelă a tot ce s'a făcut în acest sens și că mai ales voi reuși a prezenta evenimentele în complexul lor. Mă voi mulțumi dacă voi reuși să adun într'un mănunchiu, evenimentele răslețe în legătură cu medicina, petrecute pe teritoriul Jugoslaviei de azi și să evidențiez prin aceasta străduința unui popor de a lupta contra boalei și pentru menținerea stării de sănătate. Cu acest gând încep această lucrare.

Primul eveniment care prezintă o importanță medico-istorică, se pierde în preistoria țărilor jugoslave. Este vorba de descoperirea unei clavicle paleolitice la Krapina, caracteristică omului diluvial și care prezintă pe extremitatea sa acromială urmele unei vindecări după fractură. Aceiaș semnificație se poate da și altor oase cari prin aspectul lor trădează urmele unei artrite deformante, cât și dinților patologici, găsiți la craniile dela Krapina.

Din însemnările lui Hipocrat asupra Illyriei, putem desprinde unele date, cari ne arată existența unei preocupări medicale în aceste ținuturi. Cu ceva mai înainte de anul 436 a. H. se pun bazele unei colonii grecești pe locul unde mai târziu s'a dezvoltat orașul Dubrovnik. Aici era un templu vestit închinat lui Aesculap. Iată un fapt care dă o nuanță de certitudine, presupunțiilor, că preceptele medicale grecești s'au difuzat în aceste ținuturi. Prezența unui cult pentru acela, care reprezenta medicina însăși, arată că trebuia să existe și ideia care a adus la crearea acestui cult.

Mai târziu aflăm din legendele legate de evenimentele acelor vremuri, că Aesculap a ajuns să fie combătut. Sfântul Ilarion, cu un rol important în creștinarea Raguzanilor, a reușit să scoată și să ucidă în aceste locuri un balaur grozav, care stătea în grotă sa. Acolo însă a fost adorat odinioară dracul, sub chipul unei șarpe, ca un Dumnezeu. Oare să nu existe nici o legătură între acest șarpe adorat ca un Dumnezeu și Aesculap? Este o întrebare justificată prin faptul că animalul sfânt al lui Aesculap era șarpele.

Prin cursul anilor, ținuturile Jugoslaviei de astăzi, au ajuns să facă parte integrantă din marele Imperiu Roman. Cercetările arheologice cari au dus la descoperirea resturilor de apaducte (Beograd, Skoplje, Sisak, Split, Ljubljana) cât și descoperirea mormintelor medicilor militari romani, (Ljubljana, Zagreb), sunt tot atâtea dovezi, cari arată pe de o parte preocupări de ordin sanitar, pe de altă parte prezența oamenilor instruiți în materie de medicină. Ca o complectare a datelor, cari arată prezența măreței culturi romane, ne este dată descoperirea instrumentelor dela Viminacium, a căror prezență aici

este o suficientă explicație a rostului pe care l-au avut la vremea lor. Cum o preocupare de primul ordin a epocii era amenajarea de băi, nici stațiunile balneare ale Jugoslaviei de azi n'au fost scăpate din vedere, ci s'au bucurat de o deosebită atenție (Lasko, Varazdinske Toplice, Daruvar, Ilidze, Topusko, Banjaluka, etc.). Căutând însă a urmări dacă există o influență a unei eventuale medicini illyrice asupra celei romane, nu vom fi în măsură a stabili prea multe.*) Doar în scrierile lui Plinius și Dioscorides găsim însemnări cu privire la unele plante din partea locului cu proprietăți medicale. Odată cunoscute aceste plante și întrebuințate într'un scop bine precizat prin empirism, cu multă probabilitate putem afirma că nici popoarele illyrice nu erau complet ignorante în ceiace privește vindecarea bolilor.

Popoarele cari au desmembrat Imperiul Roman de apus și s'au năpusit într'un flux impetuos asupra tot ceiace cultura în acele vremuri a produs, au avut probabil propria lor medicină populară. Rasele slavice, cari au ocupat peninsula Balcanică în secolul al VI-lea și începutul secolului al VII-lea, după năvălirile Goșilor și Avarilor, au adus cu ei cunoștințele lor de medicină populară. Această presumpție ne este în parte confirmată prin scrierea lui Paulus Diaconus din secolul al VII-lea, care ne povestește că în aceste regiuni, o sârboaică la care el a ajuns cu totul infometat, a început să-l realimenteze numai treptat. Fără o prea mare sforțare a imaginației se poate afirma că o mare parte din preceptele medicinei populare, cunoscute azi, se pierd ca origine în medicina populară sud-slavică veche. În acest sens ne vorbesc cercetările întreprinse de Hovorka, Hoernes, Gijorgjevici și Iovanovici. Trepanația populară care era o intervenție curentă, nu cu multă vreme înainte în Muntenegro, este de origine preistorică neolitică. În Carintia s'a găsit un descântec scris în limba slavonă, care prezintă o asemănare frapantă cu vestitul descântec german dela Merseburg. Pe de altă parte prin înfinse cercetări lingvistice, Glück a reușit să identifice în medicina populară bosniacă, o însemnată influență slavă. Toate aceste date sunt în sprijinul afirmației, că populația sud-slavică veche a avut o medicină populară proprie, pe care mai târziu s'au grefat diferite influențe, în special arabe și turcești.

Asupra celor cinci secole, cari au urmat după stabilirea sud-

*) Este interesant de remarcat, că unul din cei doi oculiști romani cunoscuți din Dacia Traiană, P. Corcolonius, a cărui stampilă a fost găsită la Ciachi-Gârbou, după nume trebuie să fi fost illyr. O dovadă că în vremea Imperiului Roman, existau și în domeniul medicinei legături între Dacia Traiană și provinciile illyrice.

slavilor în țara lor de astăzi, găsim prea puține date istorice. Știm, că aceste ținuturi au trecut prin stăpânirea francă, bizantină, au fost sub conducerea Voevozilor autohtoni și timp de două secole Croația s'a dezvoltat ca un principat independent. Mai ales în ceiace privește medicina acelei epoci, totul este foarte lacunar. Primele urme scrise asupra medicinei sud-slavilor, le găsim după secolul al XII-lea, când Craina, Stiria și Carintia fac parte integrantă din Imperiul german medieval, Croația este sub stăpânirea regelui ungar, iar Sârbia ajunge un regat de sine stătător.

Între Sârbia și Bizanț există o strânsă legătură politică și culturală. Totuși asupra influenței pe care eventual ar fi exercitat-o medicina bizantină asupra celei sârbești, dovezile sunt prea puține. Se pare că în acest sens ar vorbi sistemul de organizare a serviciului medico-militar sârb, conform cu principiile cari stăteau la baza aceleiași organizații bizantine și a bolnițelor mănăstirești.

Sunt cunoscute numeroasele războaie dintre Croați și populația mohamedană, dar nimic nu ne îndreptățește a remarca și a preciza vre-o influență asupra Croației, ce ar fi rezultat din medicina arabă. Această influență a fost însă activă prin turci, asupra Bosniei-Herțegovinei și în măsură mai mică, asupra Serbiei vechi, și prin Medicina științifică arabă direct asupra Dubrovnikului.

O importanță deosebită în evoluția medicinei jugoslave, reclamă orașul Dubrovnik. Aici apar primele manuscrise cu caracter medical și prin acest oraș se va face mai târziu legătura între țările sud-slave și medicina italiană. Parte din manuscrisele sus amintite, o găsim în biblioteca canonicilor din Zagreb:

1. Avicenaе Cantica canticorum cum comentario Averois.
2. Galieni commentaria supre Hypocratis aphorismis.
3. Rabi Moysis scibilia medicinae.
4. Cordoni Bernardi Tractatus medicus.
5. Albani Petri Tractatus medicus.
6. Isidori Etymologicon.
7. Isidori Opera.
8. Aldobrandinis Regime du corps.

Toate aceste manuscrise sunt legate de anii socolelor XIII—XV și reprezintă numai o parte din preocupările acelor vremuri, deoarece o mare parte au fost sortite dispariției. Cărțile medicale au fost acelea prin cari s'au pus bazele bibliotecii din Ragusa, fondată în 1351.

De anii secolului al XII-lea se leagă fondarea unui mare număr de aşezăminte spitaliceşti*. Preocuparea principală a acestor spitale nu era însă îngrijirea bolnavilor, ci mai ales asistenţa săracilor şi infirmilor. Având la bază principiul creştinesc de a îndeplini o mână de ajutor celor necăjiţi şi urmând spiritul epocii, era natural, ca ele să fie în mare parte sub conducerea călugărilor şi complet lipsite de medici. Cel mai vechi stabiliment, cunoscut în acest gen, este al templierilor, fondat la 1186, urmează cel ataşat Mănăstirii sârbeşti Hilandar dela Muntele Athos fondat de Sf. Sava (1199), în tipicul căreia găsim multe ordonanţe medicale de mare importanţă. Insuşi sf. Sava s'a ocupat cu îngrijirea bolnavilor şi tratamentul lor, bine înţeles mai ales prin rugăciuni.

În Serbia înainte de 1200, găsim un spital la Studenica. Importante aşezăminte spitaliceşti sunt legate de numele Împăratului Milutin.

El ridică la mănăstirea Prodrom, în afară de o biserică şi un spital cu mai multe paturi. După cum reiese din unele izvoare bizantine, la Prodrom ar fi fost chiar şi o şcoală unde se dădeau lecţii de medicină.

O activitate bogată în îngrijirea spitalelor a avut şi ţarul Duşan, care a reorganizat spitalul dela mănăstirea Hilandar. Mai târziu a ridicat însuşi un spital la mănăstirea Sf. Arhanghel la Prizrena.

În secolul al XIV-lea găsim un spital şi la Zagreb, condus de călugări. De numele Sft. Elisabeta se leagă fondarea spitalului din Ljubljana la 1207. Un alt spital găsim în 1347 la Dubrovnik. După cum am spus deja, spitalele erau conduse de călugări şi puţinii bolnavi pe cari îi adăposteau erau supuşi principiilor terapeutice ale medicinei hieratice din acea vreme.

Suntem încă în vremea când nu se poate vorbi de existenţa medicilor titraţi. Profesioniştii epocii cu preocupări medicale, erau empiricii. Ca o dovadă de importanţa ce începe să i se dea medicinici, este sporirea numărului acelor tineri, cari încercau a se iniţia în arta medicală alături de empirici. Nu e mai puţin adevărat însă, că facultăţile de medicină din Bologna, Padova, Viena şi Praga, devin centre spre cari se îndreaptă tineretul din ţările sud-slave pentru a studia medicina.

*) Se înţelege dela sine că aceste așa numite spitale medievale erau ca în tot restul Europei în aceia vreme, înainte de toate instituţii de ocrotire pentru săraci, bătrâni şi infirmi. Ele nu pot fi încă confundate cu spitalele curative în înţeles modern. Medicina curativă nu se făcea în ele decât numai accidental. Abia în epoca mai nouă s'au dezvoltat din ele spitale (nosocomii) în înţelesul actual.

Totuş medici autohtoni cu un oarecare renume sunt prea puşini, aceştia fiind recrutaţi, mai cu seamă dintre Italiani, câţiva Greci, Evrei şi Germani. Increderea în empirici dispare, menţinându-se însă într'o măsură oarecare în Bosnia. Aceasta este epoca în care oraşul Dubrovnik alimentează ţara cu medici filtraţi, elevi ai universităţilor italiene. Medicii învăţaţi devin foarte apreciaţi şi ajung a îndeplini funcţiuni importante în organizaţia de stat. În 1348 găsim ca episcop la Zagreb pe Jacobus de Placentia, fost medic-curant al regelui.

Existenţa şi apariţia marilor epidemii din acele vremuri, deschide o vastă perspectivă celor iniţiaţi, — aşa cum era posibil aceasta pe atunci, — în misterul lor. Lepra, care de altfel era cunoscută cu mult mai înainte, justifică apariţia numeroaselor loprozerii. (Ljubljana, Zagreb, Dubrovnik, Ciazma, Trogir, Deciani etc.) Epidemia de pestă din 1348 a trecut şi prin Jugoslavia şi a atras atenţia unui mare număr de medici, cari au scris mult asupra manifestaţiunilor ei, şi aceasta mai ales în Dalmaţia. Cunoscută fiind infecţiozitatea ei, la 1377 oraşul Dubrovnik înfiinţează prima carantină pentru pestă în Europa cu sediul în insula Mrkan.

O nouă epocă în evoluţia statelor jugoslave începe cu anul 1389. În acest an este desfiinţat de către turci regatul sârbesc, pentru ca în 1450 tot ei să ocupe Bosnia, apoi Despotovina sârbească a lui George Brancovici şi în fine la 1526, după lupta dela Mohaci aproape toate ţinuturile locuite de Slavi. Oraşele situate pe coasta dalmaţină erau supuse veneşienilor, o fâşie mică din Ungaria şi Croaţia de vest ajunge sub stăpânirea Habsburgilor. Singur Dubrovnicul rămâne o republică liberă, desinestătătoare, ocrotită de Sultan. El serveşte şi acum ca şi în trecut cu medici italieni şi cărţi medicale chiar şi pe Sultan.

Situaţia sanitară sub stăpânirea turcească era deplorabilă. Grave epidemii îşi fac apariţia şi singurii medici ai zilei devin din nou empiricii, secondati de călugării catolici, ortodoxi şi în parte de hogi. Se înfiinţează de către Turci un Regimen Sanitatis, dar cu rezultate foarte slabe. Printr'o ordonanţă profesională turcă apărută la Sarajevo, se ia dispoziţia ca medicii cari îşi trimeau bolnavii la spitale, să-i trateze şi de mai departe în acele instituţii. Literatura medicală a epocii se reduce la mai multe culegeri de reţete, cari par a fi de origine armeană.

Secolul al XVI-lea nu aduce nici o îmbunătăţire în situaţia statelor sud-slave. Din contră, lupte interne cu un caracter religios, războaie, numeroase răzvrăţiri şi grave epidemii de pestă, paralizează

orice activitate. Se semnalează câțiva studenți în medicină din aceste ținuturi, dintre cari unii au fost elevii lui Paracelsus. Totuși anul 1600 surprinde Croația într'o lipsă totală de medici. Singură Craina, regiune mai îndepărtată de centrul ostilităților, are pe la 1530 un număr de medici cu centrul de activitate la sate. La 1588, un medic din partea locului, publică lucrarea „Forma vera totius medicinae“. Ca urmare a luptelor religioase și prin acțiunea dusă în contra reformăiunii, este gonit din Craina Dr. David Verbesius, de numele căruia sunt legate o serie de publicații (De peste, Disputatio de temperamento etc.) Un număr important de scrieri medicale apare în Dubrovnik. Amatus Lusitanus supranumit și Ioao Rodriguez, un evreu, medic foarte căutat al timpului, ne lasă date asupra stării sanitare a republicei și tot el amintește de existența unui azil de bolnavi găsit aici. Mai mulți medici de origine raguzani, îi găsim amintiți prin lucrările lor în centrele mari din străinătate: Luigi Georgio lucrează la Bologna (1565) iar unul oarecare Bettera publică la Verona o carte asupra variolei. Tot în Dubrovnik Georgio scrie „De ratione medendi eos qui sub climate Raguzae nati sunt“. Orașele venețiene ale coastei dalmatine au un număr suficient de medici — fie autohtoni, fie mai ales italieni.

Analizând structura populației din acea vreme vom afla că era formată pe deoparte de boieri, pe de altă parte de țărani, cari se aflau într'o situație deplorabilă. Acei cari au contribuit într'o măsură la răspândirea preceptelor medicale ale epocii în țara lor au fost boierii. Situația materială le permitea ca în caz de boală să aducă medici din centrele europene. Cultura redusă însă nu le permitea să diferențieze medicii propriuși de șarlatani și vrăjitoare. Izvorul principal pentru noțiunile de medicină erau vrăjitoarele de sub influența „magiei albe și negre“ și între medicamentele cărora găsim de exemplu și bilă de câine.

Preoșii timpului erau oameni cu o cultură vastă și ei dădeau populației sfaturi din toate punctele de vedere, deci și cel sanitar. Erau destul de pricepuși în medicină, dar din cauza conservatorismului impus prin funcțiunea ce îndeplineau nu țineau pas cu evoluția medicinei, ci se inspirau din izvoarele ei vechi.

Noțiunile de terapeutică și patologie erau scoase de cea mai mare parte a populației din așa numitele „lijekaruše“, cari au o legătură istorică cu școala salernitană. Ar fi o greșală a le considera drept culăgeri a noțiunilor de medicină populară.

Am ajuns cu urmărirea evenimentelor mai importante în secolul.

al XVII-lea. În acest secol se poate vorbi deja de o adevărată viață medicală științifică, a cărei centru de activitate era în Craina. În Ljubljana se fondează Academia Operosorum, prima academie jugoslavă, care numără printre membrii săi fondatori cinci medici. Cel mai vestit dintre acestia este Dr. Marcus Gerbezius (1685—1718), de numele căruia se leagă publicarea unui important număr de cărți medicale: „Intricatum extricatum medicum“, „Chronologia“, „Vindicatae physico-medicae aerae Labacensis“ și aproximativ 70 de lucrări în Miscellanea din Academia curiosorum naturae. Alți medici grupați în jurul aceleiași academii și cari merită să fie amintiți aici sunt I. B. Werloschnig, I. Gossiak, de numele cărui se leagă lucrarea „Observatio circa morbos mulierum“ și Seitern, care scrie despre „Lux astralis“. Găsim deja și medici sloveni, a căror faima a trecut hotarul țării: Dr. Gregor Voglar, medic de origine slovenă, era medicul de casă al Țarului Petru cel Mare. Afară de preocupările medicale el a jucat și un important rol politic, fiind ministrul plenipotențiar al țării sale la Roma, iar în luptele religioase s'a străduit să producă o apropiere între ortodoxi și catolici.

Ultimele zile ale vieții le-a trăit la Krainburg și toate averea sa a lăsat-o pentru construirea apeductului din acest oraș. Primii medici oficiali ai Croației din această epocă sunt Dr. V. Rosenberger (1603) și Jakov Gasparini (1606).

Sfârșitul secolului al XVII-lea duce la eliberarea de sub stăpânirea turcească a Croației și Slavoniei, luptele de tot soiul, cari au bătut aceasta țară, iau sfârșit și o nouă viață începe în țările reelinberate. Viața culturală este purtată de două mari curente, cari își fac apariția în țările jugoslave: Francmazonii și Jezuiții.

Francmazoneria fiind o asociație secretă cu un caracter internațional, duce la o legătură strânsă între elementele cu preocupări intelectuale din diferitele țări, pe de o altă parte duce la o apropiere a claselor sociale existente și mai ales foarte distanțate. Importanța francmazoneriei în evoluția medicinei este de a fi atras atenția străinătății, prin intermediul lojilor asupra țărilor sud-slave și a fi permis intrarea în țară a străinilor cari aduceau cu ei și o parte din preocupările medicale ale epocii.

Craina, cu o oarecare tradiție medicală, are în acest secol un însemnat număr de medici, cari scriu în limba latină și germană. În Dubrovnik găsim pe Marco-Fiori care scrie despre „Aque acide della Bosnia“ și „Sul potente veleno delle vipere illyriche“. În acelaș sens putem aminti pe Stulli și mai ales pe Bianchi, cari au luat parte

activă în lupta dintre Animalculiști și Ovuliști. Și Croația, în decursul secolului al XVIII-lea dă o importantă contribuție în materie de scrieri medicale. Medicul Payer, original din Graz, care a fost și medic-șef al Croației, scrie „Teoria nova medicinae“ pe baza unor noțiuni de chimie și este primul care se ocupă de băile termale ale Toplitzei Varazdinului. De evenimentele acestui secol se leagă și apariția primei cărți scrise în limba jugoslavă. Este vorba de traducerea Regulilor dela Salerno, de către franciscanul Pavici. Cartea apare la 1768 și are paralel atât textul latin cât și cel croat.

Un fapt important în organizația sanitară a Croației ne este dat prin legea sanitară din 1770 a lui van Swieten, care interesa toată Austria și țările supuse ei. Chiar și înainte de apariția acestei legi, existau ordonanțe sanitare în vigoare pe teritoriul croației și sloveniei. Se cunoaște o ordonanțe din vremea lui Bela IV. în legătură cu Zagrebul. O normalizare a vieții sanitare este dată însă prin Normativum-ul lui van Swieten. Tot lui van Swieten i se poate mulțumi prezența lui Lalangue în țările sud-slave. Ioan Kristitelj Lalangue, originar din Belgia, cunoscut și sub numele de fizicusul din Varajdin, este primul popularizator al medicinei în limba croată. El scrie prima lucrare originală în limba croată intitulată „Vracitva ladanjska za potreboćiu mužev“ (1776), (Chestiuni de medicină populară la îndemâna țăranilor). Cartea a fost tipărită la Varajdin și este o parafrazare a operei lui Tissot „Avis au peuple sur sa santé“.

Doi ani mai târziu apare a doua parte a aceleiaș cărți, editată de acelaș autor și în aceiaș limbă „Ars obstetricia“. Tot Lalangue scrie la 1797 despre izvoarele tămăduitoare ale Croației și Slavoniei în limba croată și despre aceleași izvoare ale Ungariei, în limba ungurească. Macedoneanul Risto talmăcește în limba sa o broșură a lui Schossulan în contra întrebunțării corsetului.

De anul 1768 se leagă înființarea consiliilor sanitare, cu rol important în combaterea epidemiilor și alte chestiuni ds sănătate publică. Ca membru medic în acest consiliu găsim pe medicus regni Mihajlo Hinterholzer. De numele acestui medic oficial se leagă o carte pe care el o scria în legătură cu bolnavii săi, în care găsim descrise destul de precis simptomele unor afecțiuni, cât și tratamentul în spiritul vremii.

La 1796 apare prima scriere în limba slovenă, scrisă de profesorul de chirurgie în Ljubliana și mai târziu al Universității din Viena V. Kern, asupra problemei, variolizării, de care s'a ocupat

foarte mult. De numele lui se leagă introducerea descoperirii lui Jenner în practica curentă austriacă și croată.

În același timp un oarecare F. I. Domin dă la iveală o serie de lucrări în legătură cu întrebuintarea electricității în terapeutică. Ca o reacțiune împotriva afirmațiilor din lucrările mai sus amintite, A. Kukec, supranumit și Tranquillus, îl combate foarte aspru pe F. I. Domin. Ca o dovadă a preocupărilor medicale, cari prind din ce în ce mai mult teren, avem tentativa fondării unei facultăți de medicină și aceea a organizării unui spital în conformitate cu posibilitățile timpului. Dacă ideia fondării facultății nu duce la nici un rezultat, la 1804 avem deja în Zagreb, un spital mare și bine organizat, cu personalul sanitar în mare parte călugări, având un singur medic pe Daubach. Mai târziu găsim aici un oculist Dr. Szabu, medic apreciat pe acea vreme.

Cel mai important eveniment din secolul al XIX-lea pentru finiturile jugoslave, este unirea pe care a făcut-o Napoleon, a tuturor provinciilor din dreapta râului Sava, cu provinciile venețiene sud-slave și republica Dubrovnikului sub numele de „Provincia Illyrică”. În această vreme se întemeiază pe lângă liceul din Ljubljana o școală de Medicină și Chirurgie. Primii profesori au fost Jeuniker și Melzer. La 1815 aceste provincii sunt din nou atașate Austriei, ceea ce nu împiedică însă persistența acestei școli până în anul 1850. Între profesorii renumiți cari au activat în cadrele ei, sunt demni de a fi amintiți Kern și Lipici, dintre cari ultimul ajunge mai târziu profesor la Padova. Premărgător al lui Skoda lui i se datorește apariția unei Topografii medicale editate la Ljubljana (1834). Rudolf Lamprecht încearcă să imite în Zagreb exemplul de la Ljubljana prin fondarea unei școli particulare de chirurgie, însă aceasta școală este sortită peirei după abia doi ani de funcționare. Mai târziu găsim pe același Lamprecht profesor de obstetrică la Padova, unde dădu la iveală la 1872 un Manual de Obstetrică. Încă prin 1789 le este dat medicilor să observe în jurul Fiumei o boală endemică, care prin aspectul său îndreptățește pe unii medici a o numi lues, pentru ca alții să o eticheteze Morbus sui generis. Cu timpul, devine o boală cunoscută și i se dă numele de skrļjevo. O clarificare și o precizare asupra acestei boli se face mai târziu când se stabilește și legătura sa cu sifilisul endemic din regiunile învecinate și mai ales din România.

Anul 1830 reprezintă începutul unei mișcări politice și culturale sud-slave, cu un program unitar, bine încheagat, care își avea centrul în Zagreb. Rolul medicilor croați în aceasta epocă, este pe primul

plan. Afară de activitatea lor medicală se lasă tentați și de încercările literare. Pentru a ilustra aceasta contribuție a medicilor în literatura croată, nu avem decât să amintim pe Dimitrije Demeter medic, care și-a făcut studiile la Padova și care este considerat ca primul dramaturg croat. O lucrare de valoare a timpului este și teza sa de doctorat „De meningitide“. Mișcarea medicală joacă un rol important în acest program de culturalizare illyrică. Acum se pun bazele unei asociații medicale, se publică într'o formă romanțată chestiuni din domeniul Medicinii (Phisiologia lui Petrovici) și mai ales se lansează ideea fondării unei facultăți de medicină la Zagreb. Aceasta e epoca în care medicina universală are un Purkinje de origine sloven, Rokitansky, Skoda, etc.

După răscoala a doua a Sârbilor (1815) sub conducerea lui Milan Obrenovici se observă o importantă influență a principiilor medicale europene asupra situației sanitare sârbești. Primii medici, pe cari îi găsim semnați în țara veche, sunt empiricii greci din jurul Pindului*). Dar în anul 1819, găsim deja și medici diplomați, dintre cari primul a fost Dr. Alexandridi, al doilea italianul Vito Romano. După 1836 din inițiativa și sub conducerea lui Dr. Patzek se organizează serviciul sanitar sârbesc. În cadrele acestei organizații se numesc primii medici de circumscripție, cari în lipsa elementelor filtrate, în mare parte erau empirici. Se deschide o farmacie de stat, iar în Sabac din Jevrem prințul Miloș ridică un spital. În ceiace privește organizarea carantinelor, este adoptată maniera de organizare austriacă.

Literatura sârbească de până acum a fost privată de o lucrare originală medicală. Prima lucrare în acest gen, apare la 1830, datorită lui Constantin Pejicici „Razglagolstviye uvenciatelno lekarsko-politicesko o bolni siromaha lecienu“, carte publicată la Budapesta ca teză de doctorat, în care tratează despre asistența medicală a celor săraci și poate fi considerat ca o adevărată lucrare de medicină socială. O altă lucrare a sa este „Rukovodstvok sveopstem zdravju“ — Indreptar al Sănătății — carte publicată la Budapesta tot la 1830.

A doua jumătate a secolului XIX, poate fi considerată ca adevărată fază de organizație sanitară și medicală a statelor jugoslave. Acum se pun bazele asociațiilor medicale și se fondează multe spi-

*) E evident, că între acești empirici „greci“ din jurul Pindului, vom găsi ca și între medicii „greci“ din Principatele Dunărene, un număr considerabil de Aromâni, cari încă din secolul al XVII-lea arătau un vădit interes pentru cariera medicală. Chesțiunea aceasta, importantă și pentru Istoria Medicinii românești, ar merita să fie urmărită.

tale. Ca nume de medici vestiți Craina ni-lă dă pe acel ale lui Bleiweiss, care s'a ocupat și cu medicina veterinară și a avut o intensă activitate pe terenul luptelor naționaliste. La 1861, se fondează aici asociația medicală a Crainei, al cărei prim-președinte a fost Valenta, renumitul obstetrician al epocii. Uniunea medicală croată fondată la 1840, desființată însă în 1850, se reînființează la 1875. Drept membrii ai acestei asociații, găsim medici din toate provinciile sud-slave. La 1877 își începe apariția în Zagreb revista medicală Lijecnicki Vijesnik — Comunicări medicale. În 1874 se deschide universitatea din Zagreb. În planul de organizare al acestei Universități era prevăzută și crearea facultății de Medicină, dar din lipsa de fonduri aceasta instituție atât de utilă este în imposibilitate de a lua ființă. Mai târziu la 1882 se deschide o secție farmaceutică la Facultatea de Filozofie. Alături de reorganizarea serviciului sanitar croat și de partea legislativă a inovațiilor din această vreme, se intensifică și publicarea cărților de specialitate. În acest sens, vom aminti doar câteva: Desman „Dicționarul Medical“, Selak „Medicina Legală“, Lobmayer „Cartea Moașelor“ și mai ales „Anatomia“ în două volume a lui Schwarz. Afară de aceste cărți de specialitate se insistă în mare măsură asupra publicațiilor de popularizare a Igienei și Bacteriologiei. Pe la 1896 apar într'o ediție a Academiei jugoslave din Zagreb, o serie de publicațiuni asupra obiceiurilor populare și se scrie în special mult asupra medicinei populare sud-slave.

Anul 1878 își are importanța sa prin ocuparea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria. Noul regim găsește o organizație sanitară, dacă nu inexistentă în orice caz primitivă și complet insuficientă. În tot ținutul erau 5 medici și un singur spital. Primul gând a fost aplicarea principiilor existente de salubritate și sănătate publică, acesta însă în mare parte cu elemente străine. Se înființează farmacii, se ridică spitale. Ca o dovadă a preocupărilor din acele timpuri, avem splendidul spital din Sarajevo, ridicat la 1896. Băilor medicale, întrebuințate deja cu mult înainte, dar cu totul primitive, în ceiace privește aranjamentul li se acordă o deosebită atenție și li se dă o înfățișare analogă cu aceea a multor stațiuni balneare europene. Cum sifilisul și lepra erau în plină ascensiune, se vede necesitatea organizării unei lupte contra acestor flagele. Cu acest scop ia ființă la Sarajevo o școală a cărei preocupare era mai ales combaterea bolilor sociale și diverse cercetări în legătură cu medicina populară.

Sunt cunoscute lucrările de medicină populară comparată ale lui Hovorka, un cercetător pasionat în această direcție.

Voivodina, o parte a Jugoslaviei, sub stăpânirea ungară, a fost leagănul unde au crescut și practicat primii medici sârbi (Novi-Sad). Serviciile însărcinate cu rezolvarea chestiunilor de sănătate publică din Sârbia — Țara veche —, aveau în fruntea lor, în acelea vremuri pe Dr. Vladen Gjorgjevici, care a avut și un mare rol politic îndeplinind și funcțiunea de prim-ministru al țării sale, apoi Jovan Danici, care pe drept cuvânt poate fi socotit primul psihiatru sârb și M. Jovanovici-Batut. Un nume cu importanță deosebită, din șiragul acelor care au contribuit la ridicarea culturală și științifică a Jugoslaviei de astăzi, este acela a lui Gjeorgjevici. Elev a lui Billroth, întors în țară, la 1872, pune bazele uniunii medicilor sârbi, la 1874 începe editarea Arhivelor pentru medicină și organizează cu o deosebită pricepere „Crucea Roșie“ sârbească. Tot el este acela, care reglementează serviciul sanitar sârbesc. Om de o cultură deosebită, se ocupă și scrie intens despre medicina populară, chirurgie, este tentat de preocupările politice ale epocii și dă la iveală romane, de o evidentă valoare literară.

Odată cu începutul secolului al XX-lea se observă o tendință de unificare a preocupărilor de ordin cultural în toate statele, cari mai târziu urmau a se uni și a da Jugoslavia de astăzi. La primul Congres al Medicilor Sârbi, ținut la Beograd, în 1905, găsim medici din toate 3 ramurile jugoslave. Studenții sârbi, crociți, și sloveni, cari își urmau studiile la universitățile austriace, se grupează în societăți, în jurul aceleiași idei, arătând prin aceasta o acțiune de unificare a țării lor. Necesitățile zilnice au pus pe primul plan creierea unei facultăți de medicină la Zagreb și la Beograd, mai ales, că legea sârbească, pentru organizarea Universității dela 1904, prevedea și înființarea unei facultăți de medicină. Sume importante destinate acestui scop au fost adunate la Zagreb, dar prin forța împrejurărilor, realizarea acestui desiderat, a fost amânată încă un număr de ani.

Omul care a știut să dea prin pornirile sale individuale îndemnuri colective, și a știut să adune în jurul său o pleiadă de medici, prin care să poată difuza în popor preocupările de care era muncit, a fost M. Jovanovici-Batut. Elev a lui Pettenkofer, profesor de igienă la Facultatea de filozofie din Beograd, subtil cunoscător al limbei și sufletului poporului său, a știut să-i numere năcazurile și nevoile, pentru a putea da directive noi, prin propaganda sanitară la țară.

În materie de medicină propriu zisă, suntem în epoca în care chirurgia ia un avânt deosebit. Un întreg șirag de nume se leagă de

aceasta specialitate, dintre cari vom aminti doar câteva: Ciacicovici — Masagiul direct asupra cordului, Masek — Otologia. Schwarz — Anestezia lombară, Durst — Obstetrica și mai ales Wickerhauser, care a făcut cercetări în lăgătura cu acțiunea desinfectantă a unei tincturi de jod, înainte de Grossich. Merită a fi relevați Preindelsberger și Kostici în Sarajevo, Ratici în Split și Subotici senior în Beograd. Lucrările acestor cercetători au fost date publicității mai ales în revistele germane, făcând prin aceasta cunoscută preocuparea medicală jugoslavă în cadrul medicinei universale.

Inceputul primului război balcanic reprezintă un nou imbold pentru mișcarea medicală. Un mare număr de medici sârbi, croați și sloveni vin din Austro-Ungaria și lucrează în cadrul spitalele militare. Preocuparea principală a medicilor, prin forța împrejurărilor este epidemiologia și chirurgia de război. Cum după o scurtă perioadă de pace în 1914 izbucnește războiul mondial, e natural, că orice profesiune liberă, deci și medicina este paralizată deja în primii ani ai războiului. Doar preocupările de ordin științific medico-militar și apariția neregulată alui „Ljecinicki vijestnik“ sunt factorii, cari arată o oarecare preocupare de ordin medical.

După moartea lui Francisc Iosif, se observă în Monarhia habsburgică o atenuare a prigoanei politice, așa că diferitele asociații și deci și a medicilor își reîncepură activitatea. Primul lucru pe care s'a grăbit să-l realizeze societate croată a fost deschiderea Facultății de Medicina din Zagreb. Astfel în 1917 se realizează în sfârșit acest vechiu deziderat, și se satisface o necesitate de primul ordin. Corpul profesoral este ales dintre aceia, cari prin lucrările lor și-au împus deja numele chiar în medicina universală. Primii profesori ai acestei facultăți au fost Wickerhauser, Masek și Ciacicovici. Deschiderea solemnă a Facultății de Medicină se face la 1919, prin leația inaugurală a anatomistului Perovici.

Dacă aceasta este situația în Croația, cu totul altfel se prezintă lucrurile în Serbia. În 1914—1915 țara este ocupată de forțele dușmane. Regele, armata și cea mai mare parte a populației iau drumul pribegiei, și se retrag în Munții Albaniei. Acest refugiu este poate unul din cele mai triste capitole ale Istoriei Universale. Lipsa totală de hrană și condițiunile igienice deplorabile, contribuiesc la izbucnirea epidemiilor, cari au pretins multe jertfe omenești. Tifosul exantematic și-a găsit un teren propice de extindere și dezvoltare. Forțele ocupante, organizează în țară un serviciu sanitar, a cărui activitate a adus la rezultate satisfăcătoare. În timpul exodului, lucrări cu caracter științific,

nu prea s'au făcut. Totuș sunt de amintit aici consfăturile medico-militare, în cari un rol important au avut medicii atașați pe lângă armata sârbească a marilor aliați, cari au adus serviciile științei lor, pentru alinarea suferințelor soldaților sârbi și muntenegreni.

Ziua de 29 Octomvrie 1918 este aceea în care statele sud-slave se despărțiră de Austro-Ungaria și pentru un timp scurt se crează guverne provinciale separate, sfaturi naționale în Ljubljana, Split, Sarajevo, Novi-Sad, prin cari la 1 Decemvrie acelaș an se face unirea definitivă cu Serbia și Muntenegrul reelibertate într'un stat unitar al Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Ca semn al unității acestor 3 provincii, Jugoslavia va fi numele în care ele vor fi înglobate de acum înainte.

Situația sanitară a țării astfel create, era într'o stare deplorabilă. Serbia era într'o totală lipsă de spitale, farmacii și alte amenajări de ordin sanitar. Provinciile dezlipite de Austro-Ungaria—Croația și Slovenia — complet desorganizate. Ca o completare a acestor stări de lucruri, le găsim în plină epidemie de gripă și cazuri sporadice de tifos exantematic, variolă și febră tifoidă. Lipsa de medici, mai ales în împrejurările date, era evidentă. O organizare rapidă se impunea.

Problema principală care preocupă Ministerul Sănătății din țările unite, este pe de o parte pregătirea unui număr suficient de medici, pe de altă parte, o organizare unitară a serviciilor sanitare.

Cea mai mare importanță se acordă luptei contra bolilor infecto-contagioase. Alături de Facultatea de medicină din Zagreb la 1919, se ridică și Facultatea din Beograd, având ca prim profesor a ei, pe Jovanovici-Batut, Subotici și mai târziu patoțogul din Viena Iovanovici. Facultatea își începe lucrările în localuri cu totul primitive. Clinicile și institutele în mare parte erau instalate în bărăci de scânduri. Cu atât mai plăcută este impresia pentru acei, cari cunosc aceste lucruri de început, dacă azi pot admira la Beograd organizarea acestei Facultăți. Clinici și institute de un aspect impunător, înzestrate cu tot ce știința are mai modern, au luat locul bărcilor primitive. Nu vom aminti decât Institutul de Anatomie Patologică și cel de Igienă, cari concurează cu cele mai mari institute similare din lume. Demn de amintit este aici grija deosebită și ajutorul material, pe care l-a dat Regele Alexandru I-ul unificatorul, pentru realizarea acestor așezăminte ale țării sale.

Ca o completare a acestor două Facultăți se creiază la Ljubljana încă o Facultate după modelul „Ecole préparatoire“-lor franceze. Toate 3 facultățile sunt organizate în spiritul celor austriace. Acel care

solicită înscrierea trebuie să prezinte certificat de bacalaurat. Studiul se împarte în două părți: după primii doi ani de studiu se dă primul doctorat, din biologie, chimie, fizică, anatomie, istologie și fiziologie, iar după anul cinci, alte două doctorate cu examene din Patologie, Anatomie-Patologie, Clinică Medicală, Clinică Infantilă, Clinică Psihiatrică, Clinică Chirurgicală, Clinică Obstetricală, Clinică Dermatologică, Clinică Oftalmologică, Oto-Rino-Laringologie, Igienă și Medicina Legală. După obținerea doctoratului tânărul medic este obligat, să facă un an de stagiu, pentru a se familiariza pe teren cu chestiunile de medicină practică, curativă și preventivă. Pentru a obține titlul de specialist, se cere ca medicul să lucreze în specialitatea respectivă, într'un spital de primul rang patru ani, pentru ca după ce va fi supus unui examen, să aibă dreptul a purta titlul pe care l-a solicitat. Fundația Rockefeller, cu o rețea de activitate foarte întinsă în Jugoslavia, a dat posibilitate prin bursele sale, unui mare număr de medici, să studieze în Anglia și America.

Pentru a coordona și canaliza toate necesitățile sanitare, s'a văzut nevoia înființării unui Minister al Sănătății de sine stătător, Primul ministru al acestui departament, în 1918, a fost Dr. Krulj. În lucrările întreprinse de Ministerul Sănătății se pot deosebi trei faze:

a) Faza de organizare a Ministerului însuși și a Autorităților sanitare din provincii.

b) Faza de organizare a Instituțiilor în legătura cu Institutul Central de Igienă, în ceiace privește bacteriologia, malaria, turtarea etc.

c) Faza de armonizare și coordonare a dispozițiilor în legătură cu chestiunile sanitare, pe bază de lege pentru întreaga țară.

Autoritatea centrală este reprezentată prin Ministerul Sănătății publice. Urmău în imediata subordonanță autoritățile provinciale, pentru ca acestea desființate fiind, să fie înlocuite cu autoritățile județene, iar acestea cu autoritățile banovinelor existente acum.

În general, banovinele au o autonomie și o rază de activitate foarte întinsă în ceiace privește chestiunile de ordin sanitar. Ele administrează sub forma de administrație autonomă spitalele și veghiază asupra chestiunilor în legătura cu sănătatea generală. Ceiace banovinele reprezintă din punct de vedere administrativ, reprezintă serviciile de igienă din punct de vedere practic. Create între 1919—1929, de către Dr. Andrija Stampar, în urma principiului bine precizat de el, că a preveni este mai simplu decât a vindeca și că bolile sociale, trebuiesc combătute prin terapie socială, aceste servicii, se

bucură de o autonomie foarte întinsă. Preocuparea principală a acestor institute este lupta contra boalelor infecto-contagioase și mai ales o intensă acțiune pentru luminarea igienică a maselor. Institutul Central, care armonizează și dirijează acțiunea celorlalte institute, este „Institutul Central de Igienă” din Beograd. Prin finanțarea fundației Rockefeller se atașează Institutului de Igienă din Zagreb, o școală pentru sănătatea națiunii. Afară de aceste două institute, așezate în centrele mari ale țării, la toate centrele banovinelor, se găsește o organizație similară. Rostul acestor așezăminte este multiplu: au instalațiuni necesare cercetărilor de bacteriologie, chimie etc., prin ele se organizează lupta contra bolilor epidemice și endemice, posedă ambulatorii proprii și policlinici, în cari se dă o deosebită atenție tineretului școlar. Prin controly repetate se depistează copii debili, cărora li se dă posibilitatea de a-și îngriji sănătatea în stațiunile climaterice ale țării. O muncă deosebită pentru îngrijirea capitalului biologic al Jugoslaviei, este dusă de M. S. Regina Mărioara, supranumită și „mama copiilor jugoslavi”.

Organizații similare institutelor de igienă și subordonate lor, avem casele de sănătate pentru popor, cu sediul în centrele mai mici. În sate s'au ridicat mici instalațiuni sanitare, prin cari se rezolvă necesitățile locale de primul ordin. Numărul Institutelor de Igienă se ridică la 101. Case de sănătate pentru popor 44, Policlinici școlare 80, Stațiuni sanitare rurale 57. Mai sunt apoi 35 secțiuni Anti-tuberculoase, 67 Anti-venerice, 52 Anti-rabice, 17 Antitrahomatoase, parte atașate „Caselor de Sănătate” parte de sine stătătoare. Cel mai mare număr din aceste institute își au localul propriu și se bucură de cele mai moderne instalațiuni ale timpului.

Demn de remarcat este faptul, că poporului nu i se impune numai respectarea principiilor de igienă, ci pe deoparte prin școlile atașate institutelor centrale, se face o adevărată educație în sensul unui trai rațional, în conformitate cu regulile igienei, atât în familie cât și în colectivități mai mari, pe de altă parte coloniile de vară, în cari muncesc profesorii și studenții, îndeplinesc un dublu rol educativ și curativ. Că rostul acestei organizații sanitare este pe deplin justificat, ne este confirmat prin curba epidemiilor: tifosul exantematic și variola au dispărut aproape complet, iar în sudul Serbiei, regiune în care populația plătește un mare tribut malariei, campaniile anti-malarice au dus la rezultate satisfăcătoare. Acelaș lucru se poate aminti și în legătura cu acțiunea energică a echipelor volante pentru tratamentul și combaterea sifilisului. În ciuda tuturilor obiecțiunilor și a

criticelor aspre și de multe ori nedrepte, organizația sanitară actuală jugoslavă își continuă drumul început și se impune pas cu pas prin rezultatele binefăcătoare pe cari le aduce.

Pentru organizarea serviciului farmaceutic s'a acceptat modelul de organizare austriacă. Numărul farmaciilor este limitat, iar o concesiune n'o poate primi decât un magister pharmaciae. Drogheriile, fabricarea medicamentelor comerțul cu medicamente și instrumente medicale, sunt în mâini particulare. Firmele mari franceze și germane, se bucură mai ales de concesiunea în legătura cu aceste articole. Serurile și vaccinurile sunt însă de proveniență autohtonă, ele fiind preparate de serviciile institutelor de igienă.

Odată cu întregirea hotarelor țării, asociațiile profesionale medicale, în forma pe care o prezentau, devin insuficiente. Dacă prin rostul lor se rezolvau chestiunile cu caracter local, nu e mai puțin adevărat, că situația dată presupunea înființarea de asociații, cari prin membrii săi recrutați din diferite ținuturi, să reprezinte un punct de vedere unitar. Astfel pe lângă cele 3 asociațiuni medicale dinainte de război, la 1919 s'a creat „Asociația Generală a Medicilor Jugoslavi”.

Dezvoltarea intensă a medicinei în ultimele decenii, care duce la necesitatea specializării într'o anumită direcție, a împus inițiativa formării de asociații pe diferite specialități. Așa iau naștere Societatea de Dermatologie, Oto-rino-Laringologie, Medicină operatorie etc. Un mare număr de reuniuni își fac apariția născute fiind din inițiativă particulară, cu menirea de a lupta mai ales contra bolilor sociale ca tuberculoza, cancerul și bolile venerice. S'au creat în toată țara 192 „Camere Medicale”, după modelul celor austriace antebelice. În atribuția acestor camere cade sarcina de a supraveghia interesele morale, materiale și profesionale ale medicilor.

Ca o complectare a acțiunii întreprinse de instituturile de Igienă, se pune la dispoziție populației un număr însemnat de broșuri, cuprinzând chestiuni de medicină, tălmăcite pe înțelesul tuturor. Majoritatea acestor cărți se ocupă cu bolile sociale și sunt scrise de medici competenți în materie.

Pentru a da posibilitate medicilor să fie în curent cu noile achiziții a științei medicale, li se pun la dispoziție referate asupra descoperirile recente, și li se dă posibilitatea de a audia cursuri de instrucție complementară. O deosebită atenție este acordată pentru studiul lucrărilor efectuate în țară în materie de cazuistică, statistică medicală, epidemiologie, medicină populară, istoria medicinei, etc.

Activitatea științifică se desfășoară mai ales în laboratoarele In-

știtutelor de Igienă, Clinici și Spitale. Aceasta nu înseamnă însă, că cercetările pornite din inițiativă particulară ar lipsi. O serie de cercetători independenți muncesc în diferitele puncte ale țării pentru propășirea științei. Dintre aceștia vom aminti doar pe câțiva: Patclogii Ioanovici și Saltikov, fiziologul Burian, internistii Ignatovsky, Radonicici, Stancovici, Antici, pediaterul Mayerhofer, neurologul Lapinsky, otologul Sercer, odontologul Radosevici și chirurgii Budisaljevici, Floršchütz, Kostici, Kohen, tot atâtea nume cari au contribuit la îmbogățirea patrimoniului științific al țării lor. Nu putem trece cu vederea nici lucrările importante în legătură cu Istoria Medicinii jugoslave ale lui Lujo Thaller. Ca o completare a revistelor existente, Institutul Central din Beograd, editează două noi reviste: „Glasnik“ și „Socijalno medicinski pregled“ — Comunicări și Priviri asupra medicinei sociale, — mai târziu apare tot la Beograd „Medicinski pregled la Ljubljana“ Zdravnisky vesnik“ și în fine o serie de mici periodice, editate de firmele germane.

Un aport real a adus în studiul medicinei apariția tratatelor originale pentru diferitele specialități. Avem: Miljanici „Anatomia“, Kostici, „Istologia“, Mayerhofer „Clinica Infantilă“, Bubanovici „Radiologie“, L. Popovici „Metode de cercetare clinică“, Milovanovici „Medicina legală“, Stampar „Medicină Socială“, etc. Deci o serie de tratate scrise în limba aceloră, cari trebuie să le aprofundeze și să și însușească în cursul studiilor o mare parte din noțiunile pe cari le conțin.

Iată aspectul pe care-l prezintă truda zilnică a generațiilor cari au trăit pe pământul Jugoslaviei, în legătura cu situația sanitară a țării lor. Supuși vremii, au știut să împrumute dela premergători noțiunile necesare unei vieți medicale în spiritul timpului, iar mai târziu când le-a fost dat a fi stăpâni în țara lor, au reușit a înfiripa o organizație sanitară la un nivel egal, cu organizația oricărui stat din Europa.

Concluziuni

1. Cele mai vechi documente medicale din teritoriul Jugoslaviei de astăzi le avem din epoca paleolitică (Krapina), precum și din epoca greco-romană.

2. Studiul legendelor și a medicinei populare jugoslave ne permite reconstituirea unei străvechi medicine primitive a Slavilor emigrați în Illyria.

3. În evul mediu atât în Serbia veche cât și în Croația și celelalte provincii Jugoslave găsim mai ales o medicină hieratică exercitată în bolnițele și ospiciile mănăstirilor. În această vreme încep infiltrațiunile de medicină științifică bizantină și apuseană. Pentru cea din urmă principala poartă de intrare era Dubrovnikul (Ragusa).

4. În secolele cari urmează influența apuseană devine tot mai intensă. Astfel ia naștere o medicină științifică și în Jugoslavia. În secolul al XVII-lea se conturează începuturile unei organizații sanitare mai ales în Croația și Slovenia. Incepe și o literatură medicală autohtonă la început încă în limbi străine (de ex. latină). Epoca aceasta din istoria medicinei jugoslave am putea-o numi „Epoca de asimilare a medicinei apusene“

5. Prin marile reforme sanitare în Monarchia habsburgică din epoca Teresiano-Josefină (sec. XVIII-lea), țările jugoslave aparținând Austro-Ungariei, ajung la o organizație sanitară bine stabilită și la un început de învățământ medical. Epoca aceasta se poate numi „Epoca de organizare a medicinei jugoslave“.

6. Cu începutul veacului al XIX-lea procesul acesta se intensifică în Croația și Slovenia, iar în Serbia veche, care se eliberează complet de sub jugul turcesc, începe deasemenea o mișcare medicală sârbească care se accentuează tot mai mult și se pornește organizarea

sanitară a țării. Caracteristic pentru acest timp este faptul că medicina din toate țările jugoslave ia un caracter tot mai pronunțat național ceea ce se manifestă mai ales în înfripirea unei literaturi medicale jugoslave viabile și valoroase. Aproape întreg secolul al XIX-lea îl putem considera ca aparținând încă tot epocii de organizare a medicinei jugoslave.

7. În secolul al XX-lea poporul jugoslav ajunge la unitate națională și la încheierea statului modern jugoslav. Acest fapt politic stă la baza marelui avânt al medicinei jugoslave în zilele noastre. Organizația sanitară a țării devine unitară și modernă. În cadrele ei se crează forme de organizație special adaptate nevoilor țării, cari în multe privințe pot servi ca model. Se organizează învățământul medical modern în Beograd, Zagreb și Ljubljana. Întreg acest cadru nou servește dezvoltării unei vieți științifice medicale intense cu reprezentanți de seamă, în mare parte de renume european sau chiar mondial. Faza aceasta, care se confundă cu prezentul, o putem numi „Epoca de creațiune a medicinei jugoslave”.

Cluj, 29 Iunie 1935.

Văzută și bună de imprimat

Decanul Facultății:

(ss) Prof. Dr. D. MICHAİL

Președintele tezei:

(ss) Prof. Dr. V. BOLOGA

Bibliografie

1. Barlé (Ianko) Nesto iz prošlosti zakledne bolnice u Zagrebu. Lijecniciki vjestnik. Zagreb, 1931 A. LIII. No. 4. Pag. 319-337, 8°.
 2. Horvat (Prof. Dr. Rudolf) Hrvatski drzavni lijecinici u XVII vijeku. Ibidem. Pag. 352-370, 8°.
 3. Kirović (Dr. Vladimir) Bolnice u Srbiji XIII i XIV veka. Ibidem. Pag. 370-372, 8°.
 4. Sević (Dr. Alexander C.) Dr. Konstantin Pejčić pisac prve originalne medicinske knjige. Ibidem. Pag. 379-385, 8°.
 5. Pintar (Dr. Ivan) Prof. Dr. Kern in prof. Dr. Lipic. Ibidem. Pag. 391-399, 8°.
 6. Sik (Dr. jur. Lavoslav prvi potpretsjednik jevrejske vjeroispovjedne općine Zagreb) Jevrejski lijecinici u Jugoslaviji. Ibidem. Pag. 432-446, 8°.
 7. Thaller (Prof. Dr. Lujo) Zadacie historie medicine nasega narodnoga teritorija. Ibidem. Pag. 345-351, 8°.
 8. Thaller (Prof. Dr. Lujo) Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770 do 1850. Zagreb, 1927, 118, p. 8°.
 9. Thaller (Dr. Jujo) Die Entwicklung der Medizin in Jugoslawien. Referat für den IX. Internationalen Kongress für Geschichte der Medizin in Bucarest. F. I. și d. [Zagreb, 1932] 2 p. fol.
 10. Cimoca (Dr. Valeriu) Facultatea de medicină din Belgrad. Cluj, 1927. No. 11 (Extras 12 p. 8°).
-